

Hamza Gábor

Áttekintés a kisebbségvédelemről a két világháború közötti Németországban

Survey on the Protection of Minorities
in Germany between the World Wars

Összefoglalás

Az 1922-ben Genfben kötött német–lengyel egyezmény kötelezte Németországot Felső-Sziléziában a kisebbségek jogainak biztosítására. Komoly jelentősége volt ennek a rendszernek a Német Nemzeti Szocialista Munkáspárt hatalomátvételét követő években. Vonatkozik ez különösen az 1935-ben elfogadott faji törvények hatálybalépését követő időszakra.

Summary

The German-Polish Treaty signed in 1922 in Geneva obliged Germany to protect the rights of minorities living in Upper Silesia. This Treaty gained utmost significance in the years after the seizure of power of the National Socialist Party. This is true in particular for the period after the Nuremberg Racial Laws went into effect.

Ismert, bár nézetünk szerint nem kellőképpen hangsúlyozott történelmi tény az, hogy a versailles-i békeszerződés (1919) nem állapított meg a Német Birodalomra (Deutsches Reich) nézve kisebbségvédelmi kötelezettséget. Míg Ausztria (Deutsch-Öster-

DR. HAMZA GÁBOR, tanszékvezető egyetemi tanár, Eötvös Loránd Tudományegyetem, az MTA rendes tagja (gabor.hamza@ajk.elte.hu).

reich), Csehszlovákia, Magyarország, Lengyelország, a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság (1929-ig, 1929-től Jugoszlávia), Görögország, Törökország, Bulgária és Románia a békeszerződések alapján kötelezték magukat a kisebbségek (kollektív) jogvédelmére, addig Németországra nézve az igen terjedelmes, 15 fejezetből és 440 szakaszból álló békeszerződés (Friedensvertrag) ilyen kötelezettséget nem állapít meg.

Az 1921. március 20-án megtartott, nagy nemzetközi figyelemmel kísért felső-sziléziai (Oberschlesien) népszavazás (Referendum, Volksentscheid) eredményeként¹ végül is Németországhoz került területre vonatkozó hatállyal az 1922. május 15-én Genfben kötött német–lengyel egyezmény (Abkommen) a Német Birodalmat (Deutsches Reich) is kötelezte a kisebbségek jogainak elismerésére, pontosabban biztosítására. A berlini birodalmi gyűlés (Reichstag) a német–lengyel egyezményt, amelyet 15 évre kötöttek, 1922. június 1-jén hagyta jóvá.

Az egyezmény szövegének közzétételére a hivatalos lapban, a *Reichsgesetzblatt*-ban is sor került.² Németország ilyen módon egy körülbelül 15 000 négyzetkilométer nagyságú területen (Oppeln, Ratibor, Leobschütz, Gleiwitz stb. vidéke), tehát nem Németország egész területén (470 000 négyzetkilométer), a nem német kisebbségek jogainak megsértése esetén nemzetközi jogilag (völkerrechtlich) volt kötelezve a panaszok (Beschwerden) megvizsgálására és orvoslására.

A német–lengyel egyezményben foglaltak ellenőrzése céljából vegyes bizottság (gemischte Kommission) és döntőbíróság (Schiedsgericht) felállítására is sor került. Ezenfelül német és lengyel viszonylatban a kérdéses területen kisebbségi hivatalokat (Minderheitenämter) is felállítottak. Ezeknek az volt a feladata, hogy a kisebbségek (Minderheiten) részéről érkezett panaszokat, sérelmeket megvizsgálja, és szükség, azaz jogosnak talált panasz esetében orvosolja.

Amennyiben a sérelmek orvoslására a kisebbségi hivatalok részéről nem került volna sor, a panasz a Kattowitzban székelő vegyes bizottsághoz került, melynek döntése ellen a Népszövetség (Völkerbund, Société des Nations, League of Nations) Tanácsához (Rat, Conseil, Council) lehetett fordulni. Súlyosabb jogi esetekben a Népszövetség Tanácsa a Hágai Nemzetközi Bíróságot kérte fel döntésre. Magánjogi természetű vitás ügyekben a Beuthenben működő felső-sziléziai döntőbíróság (Schiedsgericht) volt illetékes a vitatott esetek elbírálására.

A Népszövetség Tanácsa ebben a viszonylatban is csak abban az esetben volt köteles a kisebbségek által előterjesztett panasszal foglalkozni, ha a sérelmet a Tanács egyik, akár nem állandó tagja megtörténtnek tekintette, és vállalta annak előterjesztését. Különösen nagy jelentősége volt ennek a rendszernek a Német Nemzeti Szocialista Munkáspárt (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei, NSDAP) hatalomátvételét („Machtergreifung”) követő években.³ Elsősorban vonatkozik ez a Nürnbergben 1935-ben elfogadott faji törvények („Rassengesetze”) hatálybalépését követő időszakra.

Feltétlenül említést érdemel a zsidó közösség ún. Bernheim-petíciója, amely sikerre vezetett. Ennek eredményeként Németország felső-sziléziai területén, ahol 15 éven át működött a vegyes bizottság és a döntőbizottság – bár időközben, 1933 őszén (októberben) Németország kilépett a Népszövetségből –, a zsidóságot sújtó faji törvények egészen a 15 évre kötött egyezmény lejártáig, 1937. július 15-ig nem léptek hatályba.

JEGYZETEK

- ¹ A szavazók közül 709 348-an szavaztak a Németországhoz történő csatlakozás mellett, 479 747-en pedig a Lengyelországhoz való csatlolás mellett. A Népszövetség döntése alapján 3213 négyzetkilométer 980 000 lakossal került Lengyelországhoz. Ezen a területen található a két jelentős ipari város, (német nevükön) Kattowitz és Königschütte.
- ² Lásd Otto Meissner–Georg Kaisenberg: *Staats- und Verwaltungsrecht im Dritten Reich*. Verlag für Sozialpolitik, Wirtschaft und Statistik, Berlin, 1935, 20. o. A népszavazást követően a nagyköveti konferencia a megosztott felső-sziléziai terület gazdasági élete zavartalan működésének és a kisebbségek védelmének biztosítása céljából a megosztott terület igazgatására nézve alapelveket fogadott el.
- ³ Itt utalunk arra, hogy Németországban a nemzetiszocialista hatalomátvételt követően sem került sor – legalábbis formailag – az 1919-ben elfogadott Weimari Alkotmány (Weimarer Reichsverfassung) hatályon kívül helyezésére.